

PELKININKYSTĖ

*Ganyklinė gyvulininkystė šlapiose pievose
ir žemapelkėse*

Pagal šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) emisijas iš nusausintų durpynų Europos Sąjunga užima antrąją vietą pasaulyje. Naususinus pelkę, tūkstantmečius kaubtos ir bedeguonėje aplinkoje saugotos organinės medžiagos ima skaidytis ir sukelia dideles ŠESD emisijas. Šių emisijų mažinimas ir organinės anglies sankaupų apsauga durpėse įmanomi tik atkūrus hidrologinį režimą nusausintame durpyne – pakėlus vandens lygį iki dirvos paviršiaus ir pakeitus įprastas ūkininkavimo praktikas.

Siekiant tvariai ir klimatui palankiai naudoti durpinius dirvožemius žemės ūkio naudmenose, Lietuvoje tikslinga plėtoti pelkininkystę. Galima pasirinkti vieną ar kelias pelkininkystės kryptis, susijusias su daugiamečių žolynų (šlapios pievos ir žemapelkės) naudojimu, švendrynų, nendrynų, kiminių ar juodalksnių plantacijų įrengimu, ganyklinės gyvulininkystės plėtojimu. Pasirinkta pelkininkystės kryptis lemia drėgmės poreikį. Šienaujama daugiamečių pievų buveinėse, kuriose vyrauja nendriniai dryžučiai ir aukštosios viksvos, vegetacijos laikotarpiu rekomenduojama išlaikyti dirvos paviršiui artimą gruntinio vandens lygį (ne gilesnį kaip –20 cm), o galvijams ganyti skirtose ganyklose vasarą vandens lygis gali nukristi iki –45 cm.

Pelkininkystė (angl. paludiculture, lot. palus – pelkė) – klimatui palankus ūkinis natūralių ir atkurtų pelkių naudojimas. Jis apima vietinių pelkinių augalų produkcijos paruošą, natūralioms pelkių buveinėms būdingo hidrologinio režimo palaikymą ir (ar) atkūrimą, durpėdaros skatinimą ir pelkių biologinės įvairovės apsaugą, siekiant užtikrinti ekologinį pelkių stabilumą.

Pelkininkystė siūlo sprendimą, kaip išsaugoti durpinius dirvožemius, sušvelninti klimato kaitą ir patenkinti žemės savininkų bei naudotojų ekonominius poreikius.

Pastaba. Ūkinė veikla galima tik nuolat palaikant aukštą – artimą natūraliam – vandens lygį pelkinėse buveinėse.

GANYKLINĖ GYVULININKYSTĖ DURPYNUOSE

Durpiniuose dirvožemiuose įsikūrusios šlapios pievos ir viksvynai (ypač su mineralinio dirvožemio salomis) tinkami ne tik augalų biomasės paruošai, bet ir stambiesiems raguočiams ganyti rotaciniu arba ganykliniu būdu. Siekiant pristabdyti nenoriai ėdamų augalų plitimą, galima neleisti jiems subrandinti ir išbarstyti sėklų, į ganymo ciklą įtraukiant vieną ar du jau nuganytos žolės šienavimus (pavyzdžiui, birželio viduryje ir rugsėjo mėn.). Geresnės kokybės nupjauta biomasė gali būti naudojama pašarams, o prastesnės – pakratams.

Šlapios durpiniuose dirvožemiuose esančios ganyklos tinkamos ekstensyvių veislių lengvos kūno masės galvijams (angusams, galovėjams,

herefordams ir kt.) ganyti (1 lentelė). Šių veislių galvijai noriai ėda ir prastesnės pašarinės vertės žolę, o dėl mažesnio svorio mažiau pažeidžia velėną šlapiose ganyklose. Jiems būdingas geras prisitaikymas prie kintančių klimato sąlygų, didelė augimo sparta vartojant mažo kaloringumo pašarus, gera skerdienos išeiga bei mėsos kokybė. Galvijai noriai maitinasi ir žemapelkėse augančiais žoliniais augalais (viksvomis, nendriniais dryžučiais, nendrėmis ir kt.). Dauguma šių veislių galvijų ganosi šiek tiek vandeniui užlietose pievose. Yra galvijų veislių, kurios laikomos ištvermingomis (pavyzdžiui, galovėjai ir hailendai), tačiau, norint bandą ištisus metus laikyti lauke, galvijams reikia apsaugos nuo šalčio, drėgmės, vėjo ir karščio.

1 lentelė

Galvijų veislių, tinkamų ekstensyviai ganyti šlapiose durpinėse pievose ir viksvynuose, savybės

Veislės	Masė, savybės	Produkcija	Poreikis klimatui ir pašarui
Angusai	Patelės – 450–550 kg. Patinai – iki 1000 kg. Tvirti, neturi ragų, ramūs. Lengvai veršiuojasi.	Mėsa	Lengvai prisitaikantys. Pašarui nereiklūs.
Deksteriai	Patelės – 300–350 kg. Patinai – iki 450 kg. Ilgaamžiai, tvirti, smulkūs. Sunkiai veršiuojasi.	Mėsa, pienas	Nereiklūs, gerai įsisavina stambiuosius pašarus, atsparūs.
Galovėjai	Patelės – 400–500 kg. Patinai – iki 750 kg. Tvirti, neturi ragų, ramūs. Plačios kanopos pritaikytos drėgnoms buveinėms. Lengvai veršiuojasi.	Mėsa	Nereiklūs, atsparūs.
Hailendai	Patelės – 400–580 kg. Patinai – iki 780 kg. Gauruoti, su ilgais ragais, labai ištvermingi, ramūs, ilgaamžiai. Lengvai veršiuojasi.	Mėsa	Nereiklūs, atsparus įvairioms oro sąlygoms.
Herefordai	Patelės – iki 730 kg. Patinai – iki 1130 kg. Greitai bręsta, ilgaamžiai, ramūs. Lengvai veršiuojasi.	Mėsa	Neišrankūs pašarui. Intensyvesnio auginimo tipas.

* Šaltiniai: Nitsche et Nitsche (1994), Specializuotas leidinys mėsinių galvijų augintojams (2017)

Pelkėtose vietovėse ir itin šlapiose pievose laikyti gyvulius lauke rekomenduojama tuo atveju, jei teritorijoje yra sausesnių vietų, mineralinio dirvožemio plotų, į kuriuos nakvynei ar rujos metu gyvūnai gali trauktis esant per aukštam vandens lygiui. Reikia atkreipti dėmesį į subalansuotą bandos amžiaus struktūrą, kad būtų pakankamai patyrusių gyvulių. Galvijų bandą turėtų sudaryti 20–30 individų, o jų tankis neturėtų viršyti 0,3–1 SG/ha.

Palaikant tinkamą pelkių buveinių būklę svarbus ganymo intensyvumas (gyvūnų tankis ir ganymo trukmė). Geriausia ganyti pelkių buveinėse kartu aptvėrus gretimas sausesnes ganyklines pievas, nes jose gyvuliai galės pasirinkti pašaro ir rasti sausesnių poilsio vietų. Ganymo intensyvumas

pelkėtose buveinėse turėtų būti kelis kartus mažesnis (išskyrus sausiausius 2–3 savaitių laikotarpius, kai intensyvus ganymas netgi rekomenduojamas) nei sausose pievose, kitaip galvijai sutriopia velėną, pradeda formotis aukšti žolės kupstai ir ilginiui tokius plotus tampa vis sunkiau prižiūrėti.

Jei ganoma deklaruotuose plotuose, ganymo tankumą ir kitas šlapynės naudojimo sąlygas bei reikalavimus nustato Paramos už žemės ūkio naudmenas ir kitus plotus bei ūkinius gyvūnus paraiškos ir tiesioginių išmokų administravimo bei kontrolės taisyklės (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2023 m. vasario 20 d. įsakymas Nr. 3D-92; pastaba: atkreipti dėmesį į galiojančią teisės akto suvestinę redakciją).

Ganyklinė gyvulininkystė šlapiose pievose ir žemapelkėse*

Vandens lygis	Vasarą Žiemą	optimalus nuo –45 cm iki –20 cm nuo –35 cm iki –15 cm galimas ir aukštesnis vandens lygis ištisus metus
Buveinės	Šlapios pievos, kurios susiformavo natūraliai arba įsėjus drėgmamėgių žolinių augalų sklype, kuriame atkurtas hidrologinis režimas.	
Ganymo intensyvumas	0,3–1 SG/ha	
Vidutinis priesvoris	840 g per parą (gali kisti atsižvelgiant į veislę)	
Produkcija	Mėsa, pienas Pašarai, pakratai	
Numatomos ŠESD emisijos (pagal GEST metodą)	Apie 16–19 t CO ₂ e/ha/metus Apie 8–12 t CO ₂ e/ha/metus	

* Šaltinis: Birr et al., 2021

GALVIJŲ GANYMO SĄSAJOS SU BIOLOGINE ĮVAIROVE IR KLIMATO KAITA

Ekstensyvus galvijų ganymas svarbus palaikant žemapelkių ir šlapių pievų bendrijas, kurios yra vertingos buveinės daugeliui pievų paukščių, vabzdžiams apdulkintojams ir kitiems bestuburiams. Siekiant išsaugoti šių natūralių ir pusiau natūralių ekosistemų vertę, ganyką galima derinti su vėlyvu šienavimu. Pavyzdžiui, Žuvinto biosferos rezervate galvijai padeda palaikyti atviras užliejamas pievas ir žemapelkes, kuriose prieglobstį randa gausybė pelkinėms buveinėms prierašių paukščių. Daugiau nei prieš dvidešimt metų Rusnės saloje pradėjus ganyti herefordų bandą, šlapiose pievose gerokai pagausėjo paprastųjų griežlių, gričiukų ir raudonkojų tulikų populiacijos.

Siekiant išvengti trypimo žalos pievų paukščių lizdams ir jaunikiams, rekomenduojama taikyti ekstensyvų ganyką (0,3–1 SG/ha), o esant

poreikiui ganomą teritoriją šienauti ne anksčiau kaip birželio 20 dieną.

Galvijų ganymas pelkėtose vietovėse bei šlapiose daugiametėse pievose palaikant aukštą gruntinio vandens lygį (sausuoju laikotarpiu nenusileidžiantį giliau nei 5–20 cm žemiau dirvos paviršiaus) yra palanki klimato kaitos švelninimo priemonė. Tokiomis drėgmės sąlygomis ŠESD emisijos siekia 8–12 t CO₂ e/ha per metus (žemės ūkio reikmėms naudojamos nusaustos pievos išskiria apie 30 t CO₂ e/ha per metus). Jei tokiose ganyklose gruntinio vandens lygis nukristų iki 15–45 cm žemiau dirvos paviršiaus, tada dėl laikino dirvos paviršiaus pasausėjimo ir galvijų trypimo sukeltos viršutinio durpių klodo aeracijos ŠESD emisijos gali išaugti iki 16–19 t CO₂ e/ha per metus (Birr et al., 2021).

REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI

Birr F., Abel S., Kaiser M., Närmann F., Oppermann R., Pfister S., Tanneberger F., Zeitz J., Luthardt V., 2021: Zukunftsfähige Land- und Forstwirtschaft auf Niedermooeren – Steckbriefe für klimaschonende, biodiversitätsfördernde Bewirtschaftungsverfahren, Hochschule für nachhaltige Entwicklung Eberswalde und Greifswald Moor Centrum. – Eberswalde, Greifswald.

Greifswald Mire Centre, National University of Ireland, Wetlands International European Association, 2020: CAP Policy Brief Peatlands in the new European Union. Version 4.8.

Greifswald Moor Centrum, 2024: Durpynai, klimatas ir pelkininkystė / Peatlands, Climate and Paludiculture. Videomedžiaga (subtitrai lietuvių kalba). – <https://www.youtube.com/watch?v=45zub9zi0Aq>.

Joosten H. et al., 2016: The role of peatlands in climate regulation. – In: Bonn A., Allott T., Evans M., Joosten H., Stoneman R. (eds), Peatland restoration and ecosystem services: Science, policy and practice: 63–76. Cambridge.

Pelkių atkūrimo ir apsaugos fondas, 2024: Pelkininkystė. Ūkininkavimas šlapiuose durpiniuose dirvožemiuose. Videomedžiaga. – <https://www.youtube.com/watch?v=hU-SSKdjVMA>.

Peters J., 2020: For peat's sake – paludiculture and a wetter, Better CAP. – Agricultural and Rural Convention – ARC2020. – <https://www.arc2020.eu/for-peats-sake-paludiculture-a-wetter-better-cap/>.

Sendžikaitė J., Jarašius L., Zableckis N., 2023: Pelkininkystė. Klimatui palankus ūkininkavimas šlapiuose durpiniuose dirvožemiuose. – Vilnius. – https://www.pelkiufondas.lt/files/ugd/ce4572_d223f3bab1564bab89e91723886f492c.pdf.

Specializuotas leidinys mėšinių galvijų augintojams, 2, 2017: <http://lmga.lt/wp-content/uploads/2019/02/Specializuotas-leidinys-mesiniu-galviju-augintojams-2017.pdf>

Wichtmann W., Denyshchuk O., 2024: Paludiculture, EU experience and prospects for implementation in Ukraine. – Succow Foundation, Greifswald, Germany, on behalf of UNDP in Ukraine. – <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-04/paludiculture-eng.pdf>

Wichtmann W., Schröder Ch., Joosten H. (eds.), 2016: Paludiculture – productive use of wet peatlands. Climate protection – biodiversity – regional economic benefits. – Stuttgart: Schweizerbart.

Leidinyje parengtas įgyvendinant projektą „Pelkių atkūrimo skatinimas darant poveikį teisėkūrai, didinant visuomenės sąmoningumą ir įtrauktį, siekiant šalies ŠESD emisijų sumažinimo“ (PELKĖS KLIMATUI). Projektas finansuojamas Klimato kaitos programos lėšomis, kurią administruoja Aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra.

Daugiau informacijos: www.pelkiufondas.lt